

КОЗИНЕЦЬ О. Г.,

кандидатка історичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри правоохоронної
діяльності та загальноправових
дисциплін

*(Навчально-науковий інститут права
і соціальних технологій
Національного університету
«Чернігівська політехніка»)*

ПАЛЬОНА А. В.,

студентка III курсу
*(Навчально-науковий інститут права
і соціальних технологій
Національного університету
«Чернігівська політехніка»)*

УДК 342.9.03

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.1.3>

ПОНЯТТЯ ЕВТАНАЗІЇ ТА ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

У статті проаналізовано поняття евтаназії, її види, а також питання доцільності легалізації евтаназії в Україні. На прикладі країн Європи та Америки проаналізовано явище евтаназії, його вплив на законодавство та суспільство. Зазначено особливості проведення евтаназії в кожній проаналізованій країні.

Досліджено феномен евтаназії, юридичні та етичні проблеми легітимізації «права на смерть» у нашій державі. Вивчено саме поняття «евтаназія», її види, правове регулювання у світовому співтоваристві. Розглянуто основні аргументи «за» і «проти» евтаназії. Обґрунтовано власне ставлення до можливості закріплення права на розпорядження власним життям в Україні.

Зроблено висновок, що нині недопустимість евтаназії вважається в нашій країні загальноприйнятою нормою медичної практики. Ураховуючи всі аргументи «за» і «проти» евтаназії, ми визначили власне ставлення до проблеми можливості легалізації евтаназії в Україні. Воно є негативним. Наразі надання евтаназії правомірному характеру може спричинити низку негативних наслідків. Окрім того, евтаназія, як спосіб відходу з життя, не узгоджується моральними і релігійними поглядами, а також національними традиціями українського народу. Боротьба за життя завжди була і буде найгуманнішим та найважливішим принципом медицини.

Проаналізувавши деякі міжнародні та національні джерела та практику застосування евтаназії в низці європейських країн, узагальнено, що це явище породжує багато дискусій, тим самим завойовуючи собі як прихильників, так і противників. Щодо легалізації евтаназії в національному законодавстві, то ця процедура не цілком узгоджується з моральними та релігійними поглядами українського народу. Проте, беручи до уваги стан сучасного суспільства та все більш лояльне ставлення громадян до цього питання, деякі країни, як правові держави, поступово запроваджують евтаназію, беручи досвід від інших країн Європи з урахуванням власних національних особливостей.

Ключові слова: *евтаназія, легалізація, право на життя, право на смерть.*

Kozynets O. H., Palona A. V. The concept of euthanasia and problems of legal regulation in foreign countries

The article analyzes the concept of “euthanasia”, its types and problems of legal regulation in foreign countries.

From time to time there is a question about the expediency and in expediency of euthanasia, which gives grounds to argue about the relevance of this issue. Some consider euthanasia permissible, while others violate the right to life. Depending on different life circumstances, you can agree with both one and the other. Although it should be noted that most countries hold the position that euthanasia is a crime.

Since euthanasia is not recognized in Ukraine, it is advisable to study the experience of European and American countries in its recognition and application.

The phenomenon of euthanasia has been explored through the concept of the “right to die” and the ethical issues associated with this right. The pros and cons of euthanasia were analyzed through the prism of the right to dispose of one’s own life.

In Ukraine, the right to life is indisputable, so the right to dispose of it is not recognized, as it contradicts the moral views, religious beliefs and national traditions of our people. Life is a priceless gift, so the struggle for it was and remains the most important principle of medicine.

After analyzing some international and national sources and practices of euthanasia in a number of European countries, it is generalized that the phenomenon of euthanasia generates a lot of debate, thus gaining both supporters and opponents. Regarding the legalization of euthanasia in national legislation, this procedure is not fully consistent with the moral and religious views of the Ukrainian people. However, taking into account the state of modern society and the growing loyalty of citizens to this issue, some countries, as rule of law, are gradually introducing euthanasia, taking experience from other European countries, taking into account their own national characteristics.

Key words: *euthanasia, legalization, right to life, right to death.*

Вступ. Сьогодні, як і раніше, у міжнародному праві залишається актуальним питання про евтаназію. Це відбувається через підвищення інтересу до її практичного застосування та теоретичного обґрунтування і переосмислення.

У більшості випадків саме національне законодавство стає джерелом правової моделі поведінки і лише потім це відображається в міжнародному регулюванні прав людини. Тому в прагненні вирішити поставлені питання необхідно проаналізувати законодавство окремих держав.

Постановка завдання. Мета роботи – дослідити поняття та види евтаназії, національного та міжнародного правового регулювання евтаназії, а також міжнародно-правову практику щодо застосування евтаназії.

Результати дослідження. Питання життя і смерті завжди викликали занепокоєння та жвавий інтерес. Багато років тривають дебати про право людини вибирати між життям і смертю. У вирішенні цього надзвичайно актуального питання сучасний світ розділився на два абсолютно різні табори. Одна частина вимагає заборонити евтаназію в будь-якій формі, інша – хоче її легалізувати для невиліковно хворих. Необхідно зазначити, що більшість країн світу неухильно дотримуються думки, що евтаназія – це злочин. Однак деякі країни мають протилежну думку та законодавче закріплення права на смерть.

З’ясуємо етимологію терміна «евтаназія». У перекладі з грецької мови «Eu» – благо, «thanatos» – смерть. Це умисні дії або бездіяльність медичних працівників чи інших осіб, вчинені ними за наявності письмового звернення пацієнта або «заяви про смерть» або усне прохання хворого в стані, де він усвідомлює значення своїх дій і може керувати ними відповідно до законодавчо встановлених умов, щоб припинити свої

фізичні, психологічні та моральні страждання, внаслідок яких усвідомлюється право на гідну смерть [1, с. 199].

Р.А. Стефанчук під поняттям «евтаназія» розуміє поведінку медичного працівника (дія, бездіяльність або рішення), яка вчиняється свідомо і яка спрямована на припинення нестерпних страждань (фізичних, психічних, моральних тощо), що здійснюються пацієнтом, повторне та однозначне звернення (а у випадках, передбачених законом, його законного представника) за умови повного, своєчасного та об'єктивного повідомлення про наслідки такого втручання, що спричинило смерть [2, с. 391].

Згідно з Основним Законом нашої держави, міжнародними договорами, що ратифіковані Верховною Радою України, право на життя є найважливішим та основоположним природним правом людини. Так, відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [3].

Відповідно до національного законодавства евтаназія в Україні вважається кримінальним правопорушенням. Хоча такий склад злочину ще не врегульовано Кримінальним кодексом України, однак теорія кримінального права визначає, що добровільна згода особи на позбавлення життя не виключає караності діяння і, як правило, кваліфікується за статтею 115 Кримінального кодексу України як умисне вбивство [4].

Водночас у деяких сучасних країнах світу це явище вважається нормою і вже давно узаконене.

Яскравим прикладом цього є Нідерланди. Тут у 2002 році евтаназію легалізовано на законодавчому рівні. Крім того, навіть сприяння самогубству в Нідерландах не карається законом. Але під час проведення процедури евтаназії необхідно дотримуватись основних вимог, визначених законодавством: пацієнт повинен бути невиліковно хворим, страждати «нестерпним» болем і не мати шансів на одужання. Також хвора людина повинна бажати настання своєї смерті, будучи при здоровому розумі, і наполягати на цьому протягом певного часу. Попри законодавче визнання евтаназії та її регулювання чинним законодавством, це явище вже кілька років успішно регулюється чинним законодавством Нідерландів залишається ще не вирішеним питання про вік, із якого можна застосовувати евтаназію. Наразі мінімальний вік становить 12 років, але обов'язково за згодою батьків.

Ще однією країною, де право на смерть закріплене законодавством, є Швейцарія. Нині в Інтернеті на швейцарських сайтах можна придбати одноразовий ваучер на евтаназію. Надання допомоги у вчиненні самогубства за відсутності особистої вигоди місцевим законодавством не заборонено. З цією метою сюди приїжджають іноземці, оскільки це єдина країна у світі, де дозволена евтаназія для жителів інших країн [5].

Іншим є ставлення до евтаназії у Великобританії, де 2002 р. бере початок справа «Дайан Претті проти Великобританії», рішення в якій виніс Європейський суд із прав людини. Через хворобу Дайан сама не могла вчинити суїцид. Їй потрібна була стороння допомога. Але відповідно до національного законодавства допомога в самогубстві є караним діянням, за яке передбачено ув'язнення терміном 14 років. Саме тому Дайан звернулася до Європейського суду з прав людини з проханням не застосовувати можливе покарання до людини, що виконає її бажання.

Водночас у березні 2002 р. Верховний суд Великобританії дозволив умертвити паралізовану громадянку держави. Її ім'я не повідомлялося в пресі. «Міс В.» (так її назвали журналісти), на протывагу «Міс А.» (так називали Дайану Претті) була вона в повній свідомості. Будучи повністю паралізованою, «Міс В.» висловила бажання відключити штучні легені, за допомогою яких лікарі підтримували її життя [6].

Необхідно зазначити, що ще 1989 р. у справі NHS Trust Airedale проти Bland суд також підтвердив право пацієнта відмовитися від штучної підтримки життя; відмова розглядалася як природна смерть [7, с. 131].

Випадки Дайани Претті та «Міс В.» підтверджують наявність проблеми взаємозв'язку між пасивною евтаназією та правом людини на відмову від лікування. Іноді обидві категорії використовують як альтернативні [8].

Можливо, рішення криється в мотивації. Отже, у першому випадку мета дій полягає лише в тому, щоб покінчити з життям, а при відмові від лікування можуть бути інші мотиви або їх немає взагалі. Необхідно також враховувати право людини на самовизначення та невтручання в особисте життя, не обирати життя чи смерть, а продовжувати лікування чи відмовлятися від нього. Це право визнається у всьому світі, і немає жодного прикладу його обмеження. Будь-який лікар, який проводить лікування проти явної волі пацієнта, вчиняє напад, за що може бути притягнутий до кримінальної відповідальності. Таким чином, основна відмінність полягає у волі пацієнта. За умов пасивної евтаназії – це бажання смерті, а у разі відмови від лікування воля виявляється в самій відмові.

Розвиток і рішення у справі Дайани Претті свідчать про відмову від концепції активної евтаназії як судовими органами Великобританії, так і Європейським судом з прав людини, який, зокрема, зазначив, що держава зобов'язана захищати життя людини.

Бельгія є країною, яка за прикладом Нідерландів узаконила евтаназію на території цієї держави ще у 2002 р. Згідно з бельгійським законом «Про евтаназію» її може проводити тільки лікар, який тривалий час спостерігає за невиліковно хворими. Пацієнтами можуть бути лише громадяни Бельгії, які постійно проживають у країні. Щоб уникнути зловживань, пов'язаних із допоміжною смертю, в державі створена спеціальна комісія, яка розглядає всі випадки та вповноважена встановлювати, що медичні працівники не порушували закон. У 2014 р. король Бельгії підписав закон про дозвіл на дитячу евтаназію [9]. У 2016 р. зафіксовано перший випадок евтаназії щодо неповнолітнього.

У 2004 р. Франція стала третьою європейською країною, яка легалізувала евтаназію. Депутати Національної асамблеї країни майже одногосно схвалили законопроект про легалізацію пасивної евтаназії. Ухвалений французькими парламентаріями закон, однак, досі не дозволяє використання евтаназії як такої, але дозволяє на прохання важкохворого пацієнта припинити його лікування. На таке несподіване рішення французьких законодавців спонукало те, що чимало безнадійно хворих французів, по-перше, скористалися цим, вдаючись до послуг лікарів із сусідніх країн, по-друге, деякі лікарі із самої Франції вже давно практикували евтаназію, але не відкрито.

У деяких країнах сучасної Європи, де евтаназія заборонена, існує офіційний алгоритм її проведення: маючи довідки, що підтверджують наявність у пацієнта невиліковної хвороби, і бажання цієї людини покинути світ, він може звернутися до лікаря з направленням до Швейцарії для безпосереднього проведення евтаназії.

Евтаназія заборонена в США. В окремих штатах вирішується питання про те, чи дозволено суїцид зі сторонньою допомогою. У трьох штатах США (Орегон, Вашингтон, Вермонт) узаконена активна евтаназія, але за умови, що смертельну ін'єкцію робить сам пацієнт або випиває відповідні ліки з дозволу лікаря. Четвертим штатом, де також використовується евтаназія, але зі значними обмеженнями, є Монтана [10].

З 2009 р. евтаназія стала законною і в Люксембурзі. Законодавство з цього питання схоже на бельгійське, воно підкреслює «право лікарів на свободу совісті».

У 2015 р. Німеччина приєдналася до країн, які узаконили право на смерть. Бундестаг давно збирався легалізувати евтаназію, але єдиним чинником, який гальмував цей процес, було історичне минуле цієї країни. Цей закон дозволяє виключно пасивну евтаназію, активна евтаназія поки що заборонена і тягне за собою кримінальну відповідальність.

Хоча є держави, де узаконили процедуру евтаназії, все ж таки у більшості держав вона заборонена. Так, Кримінальний кодекс Італії, Грузії, Узбекистану, Норвегії, Угорщини передбачає кримінальну відповідальність за здійснення евтаназії. В інших країнах світу евтаназія, як правило, також не підлягає легалізації.

У більшості випадків межею свого існування хвора людина обирає евтаназію. Серед причин, які теоретично можуть ініціювати порушення питання про застосування евтаназії, практикуючі лікарі, зокрема, назвали рак четвертої клінічної групи, особливо з метастазами в мозок, передагональні коматозні стани іншого характеру, смерть мозку, агонізуючий стан із тяжкою черепно-мозковою травмою, несумісний із життям, вегетативний стан, розсіяний

склероз, виражена генералізація процесу з інтоксикацією та больовим синдромом, міотонія з дихальною недостатністю, декомпенсовані захворювання серця, печінки, нирок, а також хвороба Альцгеймера та СНІД.

Розглядаючи проблему легітимізації евтаназії, необхідно зупинитися на необхідності відмежування права на евтаназію від права пацієнта відмовитися від лікування або будь-якого іншого медичного втручання (ч. 4 ст. 284 ЦК, ст. 43 Основ законодавства України про охорону здоров'я тощо).

Аналізуючи ці норми, деякі автори зазначають: легітимна можливість відмовитися від лікування на будь-якому етапі є першою базовою для здійснення пасивної евтаназії [11, с. 10]. На нашу думку, ці поняття близькі, але не тотожні. Справа в тому, що відмова пацієнта від проходження лікування не спрямована на припинення життя. У цьому разі акцентується на небажанні людини взагалі отримати медичне втручання, що викликано іншими факторами. Не можна також погодитися з думкою, що людина, відмовляючись від лікування, реалізує своє право розпоряджатися власним життям, оскільки особа не наділена цією владою за законом, як і правом на смерть. Слід також зазначити: відповідно до положень Венеціанської декларації про кінцевий стан від жовтня 2006 р. навіть у разі відмови від лікування лікар зобов'язаний проводити паліативне лікування, тобто призначати ліки пацієнту, який помирає, щоб полегшити страждання, відстрочити смерть.

Різниця між евтаназією та правом відмовитися від лікування також згадується в Декларації про евтаназію, ухваленій у 1987 р. на 39-му конгресі Всесвітньої медичної асамблеї (Мадрид, Іспанія). У ньому зазначається, що «...евтаназія, як акт навмисного позбавлення життя пацієнта, навіть на прохання самого пацієнта або на підставі такого звернення його родичів, не є моральним. Це не виключає необхідності шанобливого ставлення лікаря до бажання пацієнта не заважати перебігу природного процесу вмирання в термінальній фазі хвороби».

Наразі евтаназію в будь-якій формі не можна вважати достатньою правовою підставою для позбавлення людини життя та відповідного припинення її права на життя. Насамперед це пов'язано з домінуючими філософськими, етичними, релігійними, медичними, правовими та іншими ідеологічними позиціями. Як зазначається у фаховій літературі, «евтаназія, яка колись буде легалізована, призведе до вбивства людини, яка навіть не хоче помирати» [12, с. 50]. Слід підкреслити: попри негативне загальноєвропейське ставлення до евтаназії, у правовому порядку окремих економічно розвинених країн простежується чітка тенденція до легалізації пасивної евтаназії.

Обговорюючи можливість легалізації евтаназії в Україні (навіть без урахування важливих моральних та релігійних аспектів евтаназії) та виходячи з правової ситуації в нашій державі, слід визнати, що забезпечення законної, легальної евтаназії призведе до низки негативних наслідків. Людина, яка страждає на невиліковну хворобу, лікування якої потребує великих грошей, зважаючи на мінімальну зарплату українського лікаря, викликає байдужість із боку персоналу лікарні, а зі схваленням евтаназії ця практика знайде відгуки багатьох лікарів, у яких просто не виникне бажання возитися з проблемними пацієнтами. Зрештою, евтаназія може бути способом вирішення якихось «особливих проблем» за допомогою медицини, коли бідному пацієнту, який не може оплатити медичні витрати, пропонується альтернатива: або страждати в лікарні, де він нікому не потрібний, або вибрати укол. Це дозволить лікарям більше не думати про те, як полегшити страждання пацієнта, а направить лікарів якимсь перервати страждання пацієнта. В Україні евтаназія може стати простим засобом умертвіння самотніх старих людей, дітей-інвалідів, людей, які страждають на невиліковні хвороби, людей, які не мають належного соціального забезпечення та засобів до життя. Легалізація евтаназії може стати засобом тиску на категорії пацієнтів, які хотіли б жити, але водночас не хочуть бути «марним тягарем» для суспільства та родичів, стати зброєю в руках недбалих родичів, які будуть штовхати їх до смерті з егоїстичних міркувань. Зрештою, евтаназія може бути ще одним легальним способом убивства людей заради отримання спадку тощо.

На нашу думку, цілком виправданим є те, що сьогодні неприпустимість евтаназії вважається в нашій країні загально визнаною нормою медичної практики. Ураховуючи всі аргументи «за» та «проти» евтаназії, вважаємо, що в Україні ставлення до проблеми можливості легалізації евтаназії негативне. Забезпечення законної евтаназії сьогодні може призвести до низки негативних наслідків. Крім того, евтаназія, як спосіб виходу з життя, не відповідає морально-релігійним поглядам, а також національним традиціям українського народу. Боротьба за життя завжди була і буде найгуманнішим і найважливішим принципом медицини.

Висновки. Отже, проаналізувавши деякі міжнародні та національні джерела та практику використання евтаназії в низці європейських країн, можна зробити висновок, що феномен евтаназії викликає багато дискусій, тим самим завойовуючи як прихильників, так і противників. Щодо легалізації евтаназії в національному законодавстві, то ця процедура не узгоджується з моральними та релігійними поглядами українського народу. Проте, враховуючи стан сучасного суспільства та все більш лояльне ставлення громадян до цього питання, деякі країни поступово запроваджують евтаназію, беручи до уваги досвід інших європейських країн, враховуючи власні національні особливості.

Список використаних джерел:

1. Ворона В.А. Право на евтаназію як складова права людини на життя. *Право України*. 2010. № 5. С. 199–205.
2. Стефанчук Р.О., Янчук А.О., Стефанчук М.М., Стефанчук М.О., Блажівська Н.Є. Право на евтаназію: за чи проти? *Патологія*. 2018. № 3 (44), т. 15. С. 390–395.
3. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020, підстава – 27-ІХ. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-ВР> (дата звернення 05.12.2021 р.)
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5.04.01 р. № 2341-ІІІ: редакція від 25.11.2021, підстава – 1888-ІХ. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 05.12.2021 р.)
5. Сухолуцкий А., Ентин Б., Самсонова Т., Жукова Н. Как относятся к эвтаназии в других странах? – (14 октября 2013 года). URL: <http://www.echo.msk.ru/blog/roadmap/1176606-echo8>
6. Дело «мисс Б.». Как ей разрешили умереть. Тема дня URL: <http://www.temadnya.ru/spravka/30arg2002/1286.html> (дата звернення 01.12.2021 р.)
7. Otłowski M. *Voluntary Euthanasia and the Common Law*. Oxford: Clarendon Press, 1997. 367 p.
8. A euthanasia glossary. BBC News Service (Europe) URL: http://news.bbc.co.Uk/2/hi/health/background_brielings/euthanasia/331256.stm. (дата звернення 25.11.2021 р.)
9. Эвтаназия в Бельгии. URL: <https://evtanazija.ru/belgiy> (дата звернення 25.11.2021 р.)
10. Ткач М.Є. Філософське осмислення евтаназії в умовах сучасного суспільства. URL: <http://s-journal.cdu.edu.ua/base/2008/v4/v4pp209-211.pdf> (дата звернення 15.12.2021 р.)
11. Соловійов А.В. Право на життя: цивільно-правові аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Львівський нац. ун-т імені Івана Франка. Львів, 2005. 19 с.
12. Erimia C.-L. Ethical and Legislative Aspects on the Legislation of Euthanasia from the Patient Rights Perspective. *Journal of Law and Administrative*. 2016. Issue 5. P. 49–62.

